

AL. JANUSZ PRZYCHODNY ^{a, @} 0009-0006-1632-3658^a Uniwersytet Mikołaja Kopernika; Wydział Teologiczny, ul. Gagarina 37, 87-100 Toruń, kujawsko-pomorskie, PL[@] Janusz.Przychodny@WP.PL

HISTORIA PARAFII ŚWIĘTEJ TRÓJCY W DZIAŁYNIU PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Słowa kluczowe: parafia Działyń, diecezja włocławska, odpusty parafialne, podział parafii.

Abstrakt: Położona na tzw. terenach zawiślańskich parafia Działyń od 1925 roku należy do diecezji włocławskiej. Jej terytorium zamieszkują głównie właściciele gospodarstw rolnych. W latach 1945–2024 funkcję administratora lub proboszcza pełniło dwunastu kapłanów. W pracy duszpasterskiej pomagali im w latach 1957–1984 jedenastu wikariuszy. Z uwagi na teren parafii, w której kościół znajduje się w jednym jej końcu, a kilka wiosek w drugim, ich mieszkańcy mieli kilkanaście kilometrów do kościoła. Dlatego bp Jan Zaręba zdecydował o utworzeniu w 1984 r. z części terenów należących do parafii w Działyniu i Kikole nowej parafii w Ciepieniu, która to wioska należała dotąd do działąńskiej parafii. Przed podziałem parafia liczyła ok. 3000 osób, a po podziale ok. 1500. Pochodzi z niej siedmiu księży, jeden brat i dwie siostry zakonne.

Sekcje: [Wprowadzenie] > 1. Przynależność do jednostek administracji państwowej, kościelnej i ludność parafii > 2. Troska duszpasterzy o rozwój religijny i materialny parafii > 3. Osoby duchowne pochodzące z parafii Działyń > [Zakończenie].

II wojna światowa (1939–1945) była trudnym czasem dla parafii w Działyniu. W pierwszych tygodniach po wkroczeniu Niemców ówczesny

AL. JANUSZ PRZYCHODNY (2003–); 2022–, student: teologia (UMK, Toruń).

proboszcz parafii, ks. Antoni Nowański, został wywieziony razem z księżmi z powiatów lipnowskiego i rypińskiego do obozu w Stutthofie, a stamtąd do Oranienburga, gdzie zmarł jesienią 1940 roku¹. Również większość parafian została wywieziona do obozów pracy, m.in. w Potulicach albo na roboty do Niemiec, a część do Generalnej Guberni. Ich gospodarstwa zajęły rodziny niemieckie z Rzeszy i krajów nadbałtyckich. Polskie napisy zostały zamazane, także te w kościele, a przydrożne krzyże, figury i kapliczki zniszczone. Na plebanii zamieszkał niemiecki administrator (*Verwalter*) Adlof, który był znany z wyjątkowej nienawiści do Polaków. Zniszczył dokumenty znajdujące się w kancelarii, m.in.: akta parafialne, księgi metrykalne. Przyczynił się do ograbienia cmentarzy, m.in. zdewastowano nagrobki, wycięto drzewa, a kamień pozyskany z rozebranego ogrodzenia został wywieziony. W 1942 r. zrabowano dzwon znajdujący się na wieży kościelnej, do ruiny doprowadzono organistówkę i proboszczowską stodołę². Dzięki Kazimierze Korpalskiej³ oraz gospodarzowi Celmerowi, którzy w czasie okupacji przechowali niektóre paramenty liturgiczne, udało się uratować m.in. barokową puszkę z 1725 r. i monstrancję z 1773 r., będące darem wojewodzica Jakuba Działyńskiego⁴, a sprawione przez toruńskiego mistrza złotnictwa Jakuba Weintraubena⁵.

¹ Msze były w kościele odprawiane tylko wówczas, gdy znalazł się jakiś ukrywający się lub przygodny ksiądz, który odważył się sprawować Eucharystię. Należy tu wymienić: ks. Stanisława Piotrowskiego, który sprawował msze w ostatnich miesiącach 1939 r. i pierwszych 1940 r., ks. Bronisława Lutyńskiego (z diecezji płockiej), który ukrywał się tu w kwietniu 1940 r., ks. Włodzimierza Krchniaka, proboszcza w parafii w Nowogrodzie, który dojeżdżał do Działynia w 1940 r. i ks. Michała Ślipka, który przebywając w Trutowie, obsługiwał też kościół w Działyniu od 1940 r. do końca wojny.

² Archiwum Parafii Działyn (APD), Kronika parafii Działyn (Kronika), s. 2–3; M. Pawłowski, *Gmina Zbójno. Drumliny, historia i tradycja*, Zbójno – Kwidzyn 2020, s. 117–118.

³ Oprócz paramentów liturgicznych Kazimiera Korpalska w czasie wojny przechowała w swoim gospodarstwie sztandar szkoły w Działyniu z 1937 r. z wizerunkiem św. Stanisława Kostki i napisem „Z Bogiem w pracy dla Ojczyzny”. Sztandar po wojnie został przekazany kierownikowi szkoły Zygmuntovi Jackowskiemu, jednak nie powrócił do szkoły ze względów ideologicznych. Kierownik szkoły przekazał sztandar nauczycielce Teodorze Kowalskiej, która z kolei przekazała sztandar do kościoła, gdzie był przechowywany do września 2018 r., kiedy to z inicjatywy dyrektora szkoły Rafała Rutkowskiego został poddany renowacji i powrócił do szkoły na należne mu miejsce.

⁴ Dziedzic dóbr Działyn, wojewoda malborski w latach 1755–1756, wnuk Stanisława Działyńskiego (zm. 26 VI 1677), wojewody malborskiego 1657–1677, syn Michała Działyńskiego (zm. 1713), kasztelana bydgoskiego 1702–1706 i brzeskokujawskiego 1706–1713.

⁵ Inskrypcja na stopie puszki: „Do Kościoła Działalskiego: J Mosci: P. Wojwodzie: Jacub. Działalskiego tom Puszcze: dal Robjic: Anno: 1725”. Inskrypcja na stopie monstrancji:

Za ten czyn osobiście podziękował Celmerowi biskup pomocniczy wrocławski Franciszek Korszyński podczas wizytacji kanonicznej w 1947 roku⁶.

W niniejszym artykule zostanie przedstawiona historia parafii Świętej Trójcy w Działyniu, poczynając od pierwszych lat po II wojnie światowej aż do czasów obecnych. Na początku zostaną przedstawione terytorium i ludność parafii, a także jej podział w 1984 r., kiedy to część wiosek weszła w skład nowo utworzonej parafii w Ciepieniu. Następnie zostanie omówiona działalność duszpasterzy działyńskich, ich praca nad rozwojem duchowym parafian, a także zabiegi o sprawy materialne parafii. W końcowej części artykułu zostaną przedstawione osoby duchowne, które pochodzą z działyńskiej parafii.

1. Przynależność do jednostek administracji państwowej, kościelnej i ludność parafii

Parafia Działyń znajduje się w północno-zachodniej części ziemi dobrzyńskiej i stanowi północną część Mazowsza, zamkniętą rzekami: Wisłą, Drwęcą, Pisą, Brynicą i Skrwą⁷. Rzeźba terenu jest urozmaicona, bowiem występują tutaj m.in. pola drumlinowe, rynny subglacjalne, kemy oraz jeziora polodowcowe⁸.

1.1. Przynależność administracyjna

W ciągu minionych lat przynależność w ramach administracji państwowej parafii w Działyniu ulegała licznym zmianom. Podczas okupacji hitlerowskiej obszar parafii należał do Okręgu Rzeszy Gdańsk – Prusy Zachodnie (*Reichsgau Danzig-Westpreußen*), gdzie ludność była poddawana licznym represjom, a nazwy miejscowości zostały zgermanizowane⁹.

„Monstrancia do Kościoła Działyńskiego zrobiona roku 1723 die 10 novembris w Toruniu przez Pana Iakuba Weintrauben złotnika”.

⁶ APD, Protokół wizytacyjny parafii Działyń, 29 V 1947 r.

⁷ A. Bogucki, *Powiat rypiński w średniowieczu*, w: *Szkice rypińskie*, red. Z. Jędrzyński, Bydgoszcz 1967, s. 52.

⁸ R. Durał, T. Fiedor, J. Koźma, J. Rippel, *Scenariusze technologiczne pozyskiwania i zagospodarowania surowców skalnych w województwie kujawsko-pomorskim*, Wrocław 2013, s. 16.

⁹ M. Kubicki, *Germanizacja nazw miejscowości w okręgu rzeszy Gdańsk – Prusy Zachodnie 1939–1945*, Gdańsk – Warszawa 2022, s. 175–177, 185–186. Wioski: Działyń (*Dahlingen*), Rembiocha (*Rensen*) i Rembiesznica (*Rembush*) znalazły się na terenie Okręgu Urzędowego Mazowsze (*Amtsbezirk Massau*), miejscowość Sitno (*Sittenfeld*) w Okręgu Urzędowym Nowogród w powiecie Lipno (*Kreis Leipe*), Adamki (*Dahmken*), Kawno (*Kaun*), Podolina (*Schwe-den-schlucht*), Zosin (*Soschen*), Wielgie (*Welgen*) i Ciepień (*Zeppen*) znalazły się na terenie Okręgu Urzędowego Sokołowo (*Amtsbezirk Falkenhöhe*) w powiecie Rypin (*Kreis Rippin*).

Po zakończeniu II wojny światowej obszar parafii znalazł się na terenie województwa pomorskiego, częściowo w powiecie lipnowskim, a częściowo w powiecie rypińskim. W roku 1950, w wyniku reformy administracyjnej, parafia została włączona do województwa bydgoskiego, a gdy w 1956 r. utworzono powiat golubsko-dobrzyński, znalazła się (poza Kawnem) w jego granicach i należała do województwa bydgoskiego¹⁰.

W 1973 r., w ramach kolejnej reorganizacji administracyjnej, teren parafii wszedł w skład nowo utworzonej gminy Zbójno (poza miejscowością Kawno, która znalazła się w gminie Chrostkowo). Po nowym podziale administracyjny (1 VI 1975) parafia należała do województwa włocławskiego i taki stan utrzymał się do końca 1998 roku. W wyniku kolejnej reformy administracyjnej z 1999 r. parafia została włączona do województwa kujawsko-pomorskiego, pozostając w granicach powiatu golubsko-dobrzyńskiego i gminy Zbójno¹¹.

1.2. Przynależność kościelna

W 1925 roku parafia należąca dotąd do diecezji płockiej, na podstawie zmian w organizacji Kościoła w Polsce, znalazła się w granicach diecezji włocławskiej.

Po II wojnie światowej do parafii w Działyniu należały wioski: Działyń, Rembiocha (2 km), Sitno (5 km), Wielgie (3 km), Adamki (6 km), Ciepień (8 km), Kawno (10 km), Klonowo (6 km), Podolina (12 km) i Zosin (8 km). Część wiosek posiadała i wciąż posiada swoje kolonie i osady. Do Działynia należały: Ciecchanówek (1 km), Kopanina (2 km), Wymokłe (2 km), Pustki Działyńskie (1 km), Nowy Działyń (1 km), Przysań (1 km); do Rembiochy – Rembiesznica (3 km); do Wielgiego – Rumunki Wielkie (3 km); do Sitna – Laskówiec (4 km)¹².

Teren parafii miał podłużny kształt – kościół w Działyniu znajdował się w jednym końcu, a kilka wiosek w drugim i ich mieszkańcy mieli do kościoła kilkanaście kilometrów, jak np. z Kawna i Podoliny. W tej sytuacji dotarcie do kościoła było szczególnie utrudnione dla osób starszych i dzieci. Nic więc dziwnego, że część wiernych uczestniczyła w nabożeństwach w sąsiednich kościołach, m.in. należących do diecezji płockiej,

¹⁰ M. Krajewski, *Okolica z „Dobrzyńską Częstochową”*, Brodnica – Zbójno – Obo-ry 2016, s. 468–469.

¹¹ Tamże.

¹² AKDWł, Akta parafii Działyń 1964–1982, Ankieta parafialna – rocznik 1971. W nawiasie podano odległość do kościoła parafialnego.

np. w Rużu, Chrostkowie i Oborach, do których mieli bliżej, a drogi miały lepszą nawierzchnię¹³.

Nic dziwnego, że już na początku lat pięćdziesiątych XX wieku podejmowano starania o stworzenie miejsca kultu w odległej od kościoła parafialnego miejscowości Ciepień. W listopadzie 1953 r. proboszcz parafii, ks. Sylwester Janiak, zwrócił się do Kurii Diecezjalnej Włocławskiej z prośbą o zezwolenie na trynację, czyli odprawianie trzeciej mszy w niedzielę w domu państwa Witkowskich (później u państwa Dąbkowskich) w Ciepieniu¹⁴. Zgoda została wydana na okres do końca 1954 r., a pierwsze nabożeństwa rozpoczęły się już pod koniec listopada 1953 roku. Zainteresowanie wiernych przerosło oczekiwania. Mimo że pokój u państwa Witkowskich mieścił 150 osób, na mszach gromadziło się ponad 300 wiernych¹⁵.

Problemy lokalowe oraz rosnąca liczba uczestników skłoniły księdza Janiaka do podjęcia prób budowy kaplicy w Ciepieniu. W kwietniu 1954 r. wystosował on prośbę do kurii o interwencję w Wojewódzkiej Radzie Narodowej w Bydgoszczy w sprawie uzyskania zgody na otwarcie kaplicy. W międzyczasie mieszkańcy Ciepienia, Kawna, Zosina i Podoliny wystosowali petycję i podejmowali własne inicjatywy, np. propozycja adaptacji na kaplicę budynku u Dąbkowskich¹⁶. Jednak władze odrzuciły wniosek, argumentując to brakiem spełnienia formalnych wymogów, co doprowadziło do zawieszenia odprawiania mszy w Ciepieniu od czerwca 1954 roku¹⁷.

Pomimo licznych petycji do Urzędu ds. Wyznań na szczeblu wojewódzkim, zarówno ze strony parafian, jak i samego proboszcza, oraz interwencji kurii diecezjalnej, nie udało się aż do końca lat pięćdziesiątych XX wieku przełamać oporu władz. Petycje z 1957 r. podpisane przez 41 wiernych nie przyniosły zmiany stanowiska administracji państwowej¹⁸. Co więcej, nowy proboszcz, ks. Edward Smolarek, w 1957 r. uznał sprawę za nieaktualną, wskazując na brak odpowiedniego budynku oraz trudności w organizacji duszpasterstwa jednocześnie w dwóch odległych miejscach przy ograniczonym składzie osobowym parafii (parafia nie miała wtedy wikariusza)¹⁹.

¹³ APD, Kronika, s. 4; Relacja ks. Piotra Dykowskiego, 15 I 2025 r. Kościół mógł pomieścić 600 osób, miejsc siedzących było 70.

¹⁴ AKDWł, Akta parafii Działyń 1945–1963, Pismo z dn. 19 XI 1953 r.

¹⁵ Tamże, Pismo z dn. 23 I 1954 r.

¹⁶ Tamże, Prośba z 1 IV 1954 r.

¹⁷ Tamże, Prośba z 4 IV 1957 r.

¹⁸ Tamże, Petycja do Prezydium Powiatowej Rady Narodowej.

¹⁹ Tamże, Prośba z 12 V 1957 r.

Do sprawy wrócono dopiero w marcu 1972 r., kiedy mieszkańcy wioski Podolina wystosowali do Kurii Diecezjalnej Włocławskiej petycję, w której prosili o przyłączenie ich miejscowości do parafii w Oborach, należącej do diecezji płockiej. Głównym argumentem była znaczna, bo wynosząca kilkanaście kilometrów, odległość od kościoła parafialnego w Działyniu. Podkreślali, że tak duży dystans sprawia, iż tylko kilkanaście razy w życiu mogą uczestniczyć w nabożeństwach w kościele parafialnym, a parafia w Oborach jest oddalona o zaledwie 5 km, co znacząco ułatwiłoby im dostęp do praktyk religijnych. Petycję podpisało 39 osób, jednak spotkała się ona z odmową kurii diecezjalnej, która w dniu 6 lipca 1972 r. uznała, że formalne przeniesienie Podoliny do diecezji płockiej jest niemożliwe²⁰.

Przełom nastąpił dopiero w latach osiemdziesiątych XX wieku, kiedy nowy proboszcz, ks. Jan Talaska, podjął zdecydowane działania na rzecz budowy kaplicy filialnej. W 1983 r., dzięki ofiarności Danuty i Jerzego Dąbkowskich, którzy przekazali parafii działkę o powierzchni 0,5 ha, rozpoczęto starania o formalne pozwolenie na budowę. Ksiądz Talaska zwrócił się do kurii oraz Urzędu Gminy w Zbójnie, który pozytywnie zaopiniował celowość inwestycji, podkreślając, że kaplica obsługiwałaby około 1200 osób z kilku okolicznych miejscowości. W kwietniu 1983 r. uzyskano zgodę władz wojewódzkich na budowę, a regularne msze, odprawiane tymczasowo w prywatnym domu p. Mackiewicz, przyciągały liczne grono wiernych²¹.

W sierpniu 1984 roku biskup włocławski Jan Zaręba ustanowił w Ciepieniu ośrodek duszpasterski, który obejmował następujące miejscowości z parafii Działyn: Adamki, Ciepień, Kawno, Klonowo, Podolina i Zosin, a z parafii Kikół: Zajeziorno i Sikorki²². Kaplica filialna, pełniąca tymczasowo funkcję kościoła, stała się miejscem sprawowania sakramentów, w tym chrztów, ślubów i pogrzebów. Dnia 23 grudnia 1984 r. bp J. Zaręba erygował parafię Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski w Ciepieniu, której administratorem został ks. Jan Frączek, dotychczasowy wikariusz parafii Działyn²³.

Jednak nie wszyscy wierni nowo utworzonej parafii byli zadowoleni z decyzji bp. Jana Zaręby. Dnia 26 sierpnia 1984 r. grupa 39 osób za-

²⁰ AKDWł, Akta parafii Działyn 1964–1982, Pisma z dn. 12 III i 6 VII 1972 r.

²¹ AKDWł, Akta parafii Działyn 1983–1995, Prośby z 16 III i 6 VI 1983 r.; relacja ks. Piotra Dykowskiego, 15 I 2025 r.

²² AKDWł, Akta parafii Działyn 1983–1995, Dekret z 22 VIII 1984 r.

²³ *Dekret erekcji parafii NMP Królowej Polski w Ciepieniu*, KDWł, 67(1984), s. 255.

mieszkałych w Adamkach wystosowała petycję do kurii diecezjalnej, aby miejscowość ta w dalszym ciągu należała do parafii w Działyniu. Prośbę swoją motywowali odległością do kościoła parafialnego, twierdzili, że bliżej im do kościoła w Działyniu niż do budowanego kościoła w Ciepieniu. Sugestia ta nie została zrealizowana²⁴.

Obecnie parafia w Działyniu należy do dekanatu czernikowskiego. Obejmuje swoim terytorium cztery wioski: Działyń, Rembiochę, Sitno i Wielgie²⁵. Jako jednostka administracyjna sąsiaduje z parafiami w: Mazowszu (4,5 km), Nowogrodzie (4,5 km), Ciepieniu (8 km), Dulsku (7 km) i Rużu (9 km), ostatnie dwie parafie należą do diecezji płockiej²⁶.

1.3. Ludność

Parafia Działyń przez cały okres jej powojennej historii była pod względem wyznaniowym w zasadzie jednolita. Praktycznie wszyscy mieszkańcy wyznawali rzymski katolicyzm. W dokumentach archiwalnych brak jest informacji o znaczącej obecności przedstawicieli innych wyznań. Jednocześnie odnotowano przypadki konwersji z wyznania ewangelicko-augsburskiego na rzymskokatolickie, ale miały one charakter marginalny i nie wpłynęły istotnie na strukturę religijną parafii. Takie pojedyncze przypadki odnotowano m.in. w 1948 i 1973 roku²⁷.

Liczba wiernych w parafii Działyń w okresie powojennym wykazywała znaczne zmiany, głównie w wyniku przemian społecznych, migracji oraz reorganizacji struktur administracji kościelnej (podział parafii w 1984 r.). W 1949 r. parafia liczyła około 3500 wiernych. W 1983 r. odnotowano niewielki spadek – do 3300 parafian. Po podziale parafii w 1984 r. liczba wiernych znacząco zmniejszyła się, bo wynosiła ok. 2000 parafian, a w kolejnych latach pozostawała na zbliżonym poziomie, w 1991 r. – 1820 osób. Kolejne lata przyniosły zdecydowany spadek liczby wiernych. W 2000 r. było ich już tylko 1587, w 2011 r. – 1568, a w 2017 r. – 1486. W 2019 r. liczba parafian wynosiła 1480²⁸, a w 2022 r. już tylko 1430, co wskazuje na ogólną tendencję zmniejszania się liczebności wspólnot parafialnych,

²⁴ AKDWI, Akta parafii Działyń 1983–1995, Prośba z 26 VIII 1984 r.

²⁵ „Rocznik Diecezji Włocławskiej” (RDWł) 2022, s. 86.

²⁶ A. Czarnecki, *Z dziejów parafii Działyń*, Warszawa 1998, s. 18 (mps w posiadaniu autora).

²⁷ AKDWI, Akta parafii Działyń 1964–1982, Dane statystyczne z par. Działyń za 1973 r.

²⁸ RDWł 1983, s. 108; 1991, s. 174; 2000, s. 188; 2011, s. 302; 2017, s. 238; 2019, s. 146; 2022, s. 86.

typową dla obszarów wiejskich w Polsce w wyniku starzenia się populacji i procesów migracyjnych²⁹.

Głównym źródłem utrzymania ludności w parafii Działyn była uprawa roli i hodowla zwierząt. Przejawem tego stanu było utworzenie w 1946 r. Państwowych Nieruchomości Ziemskich, które w 1949 r. przekształciły się w Państwowe Gospodarstwo Rolne (PGR). Taki PGR działał w miejscowości Wielgie, ale po zmianach, jakie zaszły w Polsce w latach pięćdziesiątych XX wieku, został zlikwidowany odgórnie na mocy ustawy z 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa. Ziemia została wydzierżawiona osobom prywatnym. W Działyniu i Sitnie funkcjonowały Spółdzielnie Kółek Rolniczych (SKR), organizacje ułatwiające rolnikom dostęp do maszyn rolniczych, usług mechanizacyjnych oraz wspólnych działań na rzecz rozwoju wsi. Niemal w każdej wiosce istniały punkty skupu mleka, które umożliwiały odbiór i dystrybucję mleka od lokalnych rolników. W Działyniu, Rembiosze, Wielgiem, Klonowie, Sitnie i Ciepieniu funkcjonowały (do 2020 r.) sklepy Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” (GS). Aktualnie na terenie parafii istnieją sklepy prywatne w Sitnie i Rembiosze, ponadto w Działyniu funkcjonują markety Dino, Lewiatan i Sklep Polski, a także Działyński Punkt Apteczny, sklep techniczny „Agro Market” oraz „Bistro Działyn”.

Na skutek zmian społeczno-gospodarczych zmieniła się również struktura zatrudnienia, stracił na tym przede wszystkim sektor rolnictwa, m.in. na skutek braku opłacalności zniknęły małe gospodarstwa rolne, a zyskał sektor przemysłowy, szczególnie sektor usług, co jest zresztą ogólną tendencją krajową, którą można podsumować zdaniem „Polska wieś staje się coraz mniej rolnicza”³⁰.

2. Troska duszpasterzy o rozwój religijny i materialny parafii

W latach 1945–2024 funkcję administratora lub proboszcza parafii Działyn pełniło dwunastu kapłanów. Niektórzy z nich pracowali kilka lat, niektórzy kilkanaście, a jeden tylko kilka miesięcy.

Proboszczami lub administratorami byli w tym czasie: ks. Telesfor Perehuda (7 IV – 23 XI 1945), ks. Zygmunt Tyburski (1946–1953), ks. Sylwester Janiak (1953–1957), ks. Edward Smolarek (1957–1964), ks. Paweł

²⁹ Główny Urząd Statystyczny, *Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym na 31.12.2019 r.*, Warszawa 2020, s. 13.

³⁰ A. Wawrzonek, *Dynamika i kierunki zmian rynku pracy na obszarach wiejskich*, „Studia Edukacyjne”, 2013, nr 25, s. 196.

Ruszkiewicz (1964–1967), ks. Roman Zięba (1967–1969), ks. Mieczysław Rydecki (1969–1983), ks. Jan Talaska (1983–1984), ks. Kazimierz Ciesielski (1984–1990), ks. Józef Janiak (1990–2001), ks. Stanisław Kowalski (2001–2016), ks. Tomasz Muraszewski (od 2016 r.)³¹.

Trzeba przyznać, że wszyscy ci kapłani, na ile im sił i funduszy starczało, troszczyli się o rozwój duchowy parafian, ale także o kościół i zabudowania plebanijne. Jednak tylko ks. Kazimierz Ciesielski ma w kościele tablicę upamiętniającą jego pracę duszpasterską. Jej pomysłodawcą był obecny proboszcz, ks. Tomasz Muraszewski. Tablica została ufundowana w 2019 r. przez parafian, którzy cenili byłego proboszcza za wielką wiarę i zaangażowanie w życie parafii. Na tablicy widnieje napis: „Za trud kapłański, za służbę ołtarza, za każde słowo, które Boga niosło, księdzu Kazimierzowi Ciesielskiemu, proboszczowi w latach 1984–1990. Wdzięczni parafianie, Działyń A.D. 2019”. Tablicę poświęcił ks. Krzysztof Wiśniewski, który pochodzi z parafii św. Maksymiliana Kolbe w Koninie, gdzie przed laty ksiądz Ciesielski był wikariuszem. Od tego czasu obu kapłanów łączyła przyjaźń³².

Ksiądz Kazimierz Ciesielski był kapłanem wymagającym od swoich parafian zdecydowanej postawy wobec Boga i Kościoła. Uważał, że ludziom o słabej wierze, którzy za życia nie utożsamiali się z Kościołem, nie należy się tradycyjny pogrzeb katolicki. To nie podobało się tzw. letnim katolikom, którzy nie szczędzili mu krytyki. Byli także tacy, którzy pisali listy do ówczesnego biskupa włocławskiego Henryka Muszyńskiego w obronie księdza Ciesielskiego: „Pragniemy zaznaczyć, że ks. Ciesielski był wzorowym pasterzem naszej parafii. Więcej dokonał remontów sam aniżeli wszyscy księża od 1945 r. razem wzięci. Wzorowo uczy dzieci religii, które go kochają i szanują. Jest autorytetem moralnym. Prawdą jest, że należy do księży wymagających, ale nie wyszedł jednym krokiem poza Ewangelię”³³.

Swego rodzaju paradoksem jest fakt, że pozytywną ocenę księdzu Ciesielskiemu, wówczas jeszcze wikariuszowi jednej z konińskich parafii, wystawił w 1984 r. także Czesław Bruszewski, dyrektor Wydziału ds. Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Koninie, który m.in. napisał: „Podczas pobytu

³¹ RDWł 2017, s. 238. Od stycznia do 17 lipca 1946 r. opiekę duszpasterską sprawował ks. Czesław Żurmanowicz, proboszcz parafii w Mazowszu.

³² Relacja ks. Tomasza Muraszewskiego, 2 I 2025 r.

³³ AKDWł, Akta parafii Działyń 1983–1995, Pismo z 17 I 1989 r.

na naszym terenie zajmował się wyłącznie pracą duszpasterską. Sprawy społeczno-gospodarcze nie interesowały go i na ich temat nie wypowiadał się. Nie prowadził szkodliwej działalności w latach 1980–1984³⁴. Ksiądz Ciesielski zakończył posługę w parafii Działyń 25 stycznia 1990 roku.

2.1. Trudny okres powojenny

Jak wcześniej wspomniano, pierwszym po wojnie administratorem był ks. Telesfor Perehuda, kapłan zza Buga (z diecezji łuckiej), który uciekając przed działaniami wojennymi, znalazł się na zawiślańskich terenach diecezji włocławskiej i przez kilka miesięcy był administratorem w Działyń, a potem pracował w innych diecezjach polskich³⁵. Przez kolejne miesiące parafia nie miała swojego proboszcza, opiekę duszpasterską sprawował proboszcz parafii w Mazowszu, ks. Czesław Żurmanowicz z diecezji podlaskiej³⁶. Parafianie nie byli zadowoleni z tej sytuacji, dlatego 25 marca 1946 r. wystosowali do biskupa włocławskiego Karola Radońskiego prośbę o mianowanie proboszcza, m.in. napisali: „My niżej podpisani parafianie z Działyń zwracamy się do Jego Ekscelencji z gorącą prośbą o przydzielenie nam ks. proboszcza. Parafia Działyń jest duża i zastępstwo wykonywane przez ks. proboszcza z Mazowsza nie zaspakaja w dostatecznej mierze potrzeb naszej parafii”. Pod listem podpisało się 89 osób³⁷. Z uwagi jednak na duże straty wśród włocławskiego duchowieństwa spowodowane wojną (zginęło ponad 220 kapłanów wraz z bp. Michałem Kozalem) bp K. Radoński dopiero po kilku miesiącach spełnił prośbę działąńskich parafian. Nowym proboszczem został mianowany dnia 17 lipca 1946 r. ks. Zygmunt Tyburski, który wrócił z niemieckiego obozu w Dachau. Pracował w Działyń do 14 sierpnia 1953 roku³⁸.

Działyń był jego pierwszą proboszczowską placówką. Święcenia kapłańskie przyjął 18 czerwca 1933 r. i do czasu wojny był wikariuszem i prefektem w kilku parafiach. Przyszło mu pracować w bardzo trudnym okresie, gdy nie tylko trzeba było borykać się ze stratami materialnymi, ale także z kry-

³⁴ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Delegatura w Bydgoszczy (AIPN), Parafia rzymskokatolicka Działyń, Charakterystyka, sygn. IPN By 251/96, k. 65.

³⁵ Zob. W. Urban, *Duszpasterski wkład księży repatriantów w archidiecezji wrocławskiej w latach 1945–1970*, Wrocław 1970, s. 177; AIPN, Parafia rzymskokatolicka Działyń, Charakterystyka, sygn. IPN By 251/96, k. 65.

³⁶ APD, Kronika, s. 9.

³⁷ AKDWł, Akta parafii Działyń 1945–1963, Petycja z 25 III 1946 r.

³⁸ K. R[ulka], *Ks. Zygmunt Tyburski*, KDWł, 57(1984), s. 280.

zysem wiary wielu parafian. W kronice parafialnej tak m.in. opisał swoje pierwsze lata pobytu w Działyniu: „Następstwem pięcioletniej gospodarki niemieckiej dla ludności była utrata zabudowań gospodarczych, które Niemcy dowolnie niszczyli, rozbierali, przestawiali na inne odległe nieraz miejsca, w tej sytuacji wielu powracających po ucieczce najeźdźców musiało zaczynać od nowa, jak po spaleniu”³⁹. Parafianie starali się odbudowywać swoje domostwa, ale także, jak odnotował ksiądz Tyburski, „powracający z wojennej tułaczki wraz z innymi mieszkańcami przystępowali do stawiania porąbanych przez Niemców krzyży, figur i kapliczek, umieszczając na nich często wzruszające napisy, jak np. ten na figurze w Działyniu (przy dawnej mleczarni) w centrum wsi: „Wdzięczni za szczęśliwy powrót do swoich domostw polecamy się Tobie, Maryjo”⁴⁰.

Jak wspomniano, ks. Tyburski zaobserwował kryzys wiary wielu parafian. Tak o tym napisał w kronice parafialnej: „Są i tacy i to znaczna ilość, którzy stoją poza życiem katolickim, w kościele nie bywają, do sakramentów w ogóle nie przystępują. W dużej mierze jest to jedno ze zgubnych następstw ostatniej wojny: rozproszeni po świecie i latami niehumanitarnie dręczeni bez możliwości pociech religijnych, odwykli ludzie od praktyk, wystygli i teraz trudno im przychodzić, włączyć się na nowo w nurt życia katolickiego”⁴¹. Inną przyczyną, według księdza Tyburskiego, niskiej frekwencji wiernych w kościele była duża odległość niektórych wiosek od kościoła. Starając się ich jakoś usprawiedliwić, ks. Tyburski przypuszczał, że część wiernych uczestniczyła w nabożeństwach w sąsiednich kościołach, np. w Trutowie, Rużu, Chrostkowie i Oborach, do których mieli bliżej⁴².

Pewien obraz życia religijnego parafii przedstawia sprawozdanie duszpasterskie przesłane 27 czerwca 1949 r. przez ks. Z. Tyburskiego do Kurii Diecezjalnej Włocławskiej. Wynika z niego, że w dwóch niedzielnych mszach uczestniczyło 1000 osób spośród 3500 wiernych. I choć nie było w parafii jawnego niedowiarstwa, to 10% parafian wykazywało się pewną obojętnością religijną. Niską frekwencję odnotowano także podczas różnych nabożeństw. I tak np. w nabożeństwie różańcowym odprawianym w każdą sobotę o zachodzie słońca uczestniczyło ok. 20 osób, a w pierwszy

³⁹ APD, Kronika, s. 3.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Tamże, s. 4.

⁴² Tamże.

piątek miesiąca we mszy św. z wystawieniem Najświętszego Sakramentu – ok. 30 osób⁴³. Ten indyferentyzm religijny części parafian zauważył bp Franciszek Korszyński podczas wizytacji kanonicznej przeprowadzonej w dniach 28–29 maja 1947 r., dlatego w protokole powizytacyjnym odnotował: „Wojna w ich życiu religijno-moralnym zaznaczyła się ujemnie”⁴⁴.

2.2. Życie religijne

Rytm życia religijnego w Kościele katolickim wyznacza rok liturgiczny. Wierni są zobowiązani do uczestnictwa we mszy św. w niedziele i święta i przynajmniej raz w roku w okresie wielkanocnym przystępować do spowiedzi i Komunii świętej. W parafii Działyn jednak nie wszyscy katolicy dopełniali tych obowiązków. Ksiądz Paweł Ruszkiewicz w sprawozdaniu do kurii w 1965 r. tak charakteryzuje działynskich parafian: „Są tacy, co nigdy do kościoła nie chodzą, i tacy, co mało chodzą, i tacy, co do kościoła w każdą niedzielę i święta chodzą, czyli zawsze”⁴⁵.

W omawianym okresie msze św. w niedziele i święta były sprawowane w różnych latach o różnych godzinach, np. w 1952 r. – 8.30 i 11.00 (suma), nieszpory o 15.00; w 1958 r. – 7.00 (przed mszą św. były śpiewane Godzinki), 9.00 (dla dzieci), 11.30 (suma) i nieszpory o 16.00; w 1971 r. – 9.00, 11.30 i 16.00, nie było już nieszporów; w 2017 r. – 8.00, 10.00, 12.00⁴⁶.

Udział parafian we mszach św. był różny, mniejsza liczba uczestniczyła w miesiącach zimowych, co było spowodowane m.in. dużą odległością do kościoła. Kolejni proboszczowie w sprawozdaniach do kurii wykazywali udział 20–30% parafian⁴⁷.

Z obowiązku spowiedzi wielkanocnej wywiązywało się ok. 90% parafian. Należy dodać, że w parafii obowiązywały kartki do spowiedzi

⁴³ AKDWI, Akta parafii Działyn 1945–1963, Sprawozdanie duszpasterskie parafii Działyn z dn. 27 VI 1949.

⁴⁴ Tamże, Protokół wizytacji kanonicznej parafii Działyn dokonanej przez J.E. ks. dr. Franciszka Korszyńskiego, biskupa sufragana, wikariusza generalnego diecezji włocławskiej.

⁴⁵ AKDWI, Akta parafii Działyn 1964–1982, Sprawozdanie z okazji wizytacji kanonicznej odbytej przez bp. Kazimierza Majdańskiego w dn. 1–2 V 1965.

⁴⁶ AKDWI, Akta parafii Działyn 1945–1963, Protokół z wizytacji dziekańskiej w Działyniu, dn. 2 IX 1952; Formularz wizytacji dziekańskiej odbytej dn. 4 X 1958 w parafii Działyn; AKDWI, Akta parafii Działyn 1964–1982, Protokół wizytacji kanonicznej parafii pw. Trójcy Świętej w Działyniu przeprowadzonej w dniach 25 i 26 kwietnia 1971 r.; Sprawozdanie duszpasterskie przed biskupią wizytacją kanoniczną, 16 maja 1978 r.; RDWI 2017, s. 239.

⁴⁷ AKDWI, Akta parafii Działyn 1964–1982, Protokół wizytacji dziekańskiej przeprowadzonej w parafii Działyn w dn. 9 XII 1973 r.

wielkanocnej. Wspomina o nich jeszcze ks. Józef Janiak w kronice parafialnej, pisząc o rekolekcjach wielkopostnych w 1990 r.: „Frekwencja dobra, zwłaszcza w dniu spowiedzi. Utrzymany nadal zwyczaj kartek do spowiedzi wielkanocnej”⁴⁸. Kartki do spowiedzi zostały zniesione na początku XXI wieku.

Na pogłębianie religijności parafian wpływają okazjonalne wydarzenia, takie jak: odpusty, rekolekcje, misje, nawiedzenie obrazu Matki Bożej. Parafianie zawsze licznie uczestniczyli w odpustach parafialnych: w święto Świętej Trójcy (niedziela), św. Stanisława BM (*ipsa die*) i Matki Bożej Różańcowej (niedziela). W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku obchodzono także odpust ku czci św. Anny⁴⁹. I choć parafia nosi wezwanie Świętej Trójcy, to jednak ten odpust nie cieszył się wśród wiernych dużą popularnością. Najwięcej parafian uczestniczyło w odpuscie ku czci św. Stanisława BM (8 maja), któremu poświęcony jest jeden z ołtarzy bocznych⁵⁰. Prawdopodobnie jest to uwarunkowane względami historycznymi, bo patronem parafii jest św. Stanisław, natomiast tytułem kościoła jest Święta Trójca⁵¹. Z niewyjaśnionych przyczyn parafia dziś funkcjonuje pod wezwaniem Świętej Trójcy.

W Wielkim Poście odbywały się rekolekcje, które często prowadzili karmelici z Obór, redemptoryści lub inni księża, np. w 1952 r. – o. Henryk Szczyrek⁵², w 1958 r. – ks. Wacław Cieślakowski z Warszawy⁵³, w 1990 r. – ks. Stefan Maćczak, który zbierał ofiary na budujący się kościół w Lipnie⁵⁴. W Adwencie zwykle nie było rekolekcji tylko nabożeństwo czterdziestogodzinne albo dzień skupienia⁵⁵.

⁴⁸ AKDWł, Akta parafii Działyń 1945–1963, Sprawozdanie z okazji wizytacji kanonicznej odbytej w dn. 21–23 VI 1959 r. przez bp. F. Korszyńskiego; AKDWł, Akta parafii Działyń 1964–1982, Sprawozdanie z okazji wizytacji kanonicznej odbytej przez bp. Kazimierza Majdańskiego w dn. 1–2 V 1965 r.; AKDWł, Akta parafii Działyń 1983–1995, Protokół wizytacji dziekańskiej przeprowadzonej w parafii Działyń w dn. 9 XII 1973 r.; APD, Kronika, s. 46.

⁴⁹ AKDWł, Akta parafii Działyń 1945–1963, Dane do nowego rocznika diecezjalnego [1958]; AKDWł, Akta parafii Działyń 1964–1982, Sprawozdanie z okazji wizytacji kanonicznej 1–2 V 1965 r.

⁵⁰ APD, Kronika, s. 52.

⁵¹ Tamże, s. 10.

⁵² Tamże, s. 5 (do spowiedzi przystąpiło 1200 osób).

⁵³ Tamże, s. 11 (do spowiedzi przystąpiło 2000 osób).

⁵⁴ Tamże, s. 46.

⁵⁵ AKDWł, Akta parafii Działyń 1964–1982, Protokół wizytacji dziekańskiej przeprowadzonej w parafii Działyń w dn. 3 II 1982 r.

Z zachowanych dokumentów wynika, że pierwsze po wojnie misje zostały przeprowadzone w dniach 3–10 maja 1959 roku. Prowadzili je redemptoryści: o. Antoni Lisiak i o. Jan Grochala z Głogowa n. Odrą. Frekwencja wiernych była bardzo duża, rozdano 6000 Komunii Świętej. Na zakończenie misji został poświęcony krzyż misyjny i umieszczony koło kościoła. W następnym roku odbyła się renowacja misji, a ks. Edward Smolarek odnotował w kronice parafialnej: „Praca o.o. redemptorystów w czasie misji i renowacji przyczyniła się znacznie do ożywienia życia religijnego w parafii”⁵⁶. Kolejne misje odbywały się w: 1969 i 1975 roku⁵⁷. W 1986 r., znowu po 11-letniej przerwie, ks. Kazimierz Ciesielski poprosił karmelitów o przeprowadzenie misji. Z polecenia przełożonych zakonu przeprowadzili je o. Łukasz z Gdańska i o. Mateusz z Obór. Misje zakończyły się procesją przez całą wieś od figury Matki Bożej do kościoła⁵⁸. Ostatnie misje odbyły się w 2016 r. i przeprowadził je ks. Krzysztof Wiśniewski, proboszcz z Nowogrodu⁵⁹.

Wierni z dużym zaangażowaniem kultywują niektóre święta i zwyczaje. Szczególnie można to zaobserwować przy przygotowaniu ołtarzy na procesję Bożego Ciała; co roku inne wioski ubierają ołtarze, a wszyscy przyozdabiają swoje domy. Procesja do czasów ks. Józefa Janiaka przebiegała tą samą trasą, czyli drogą w centrum wsi do figurki przy mleczarni i tą samą trasą do kościoła. Ksiądz Janiak zmienił trasę i teraz wierni w procesji chodzą do figurki przy mleczarni tzw. małą stroną, czyli drogą nad sadzawką, a wracają drogą w centrum wsi do kościoła⁶⁰.

Wciąż istnieje tradycja spotkań wiernych w maju przy kapliczkach i śpiewu „Litanii loretańskiej”. W 1952 r. były w parafii cztery kapliczki Matki Bożej, a w 2006 r. – siedem. Warto dodać, że parafianie sami co jakiś czas odnawiają kapliczki, a w maju pięknie je ozdabiają⁶¹.

Wielkim przeżyciem dla parafian był Rok Maryjny, wyznaczony przez papieża Piusa XII na 1954 rok dla upamiętnienia setnej rocznicy ogłoszenia dogmatu o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny. Przez cały rok w każdą sobotę był śpiewany różaniec, połączony

⁵⁶ APD, Kronika, s. 12–13.

⁵⁷ Czarnecki, Z dziejów, s. 127.

⁵⁸ APD, Kronika, s. 32.

⁵⁹ Relacja ks. Tomasza Muraszewskiego, 2 I 2025.

⁶⁰ APD, Kronika, s. 62; Relacja Jana Czerwińskiego z Działynia, 30 XII 2024.

⁶¹ AKDWI, Akta parafii Działyni 1945–1963, Protokół z wizytacji dziekańskiej w Działyniu dn. 2 IX 1952 r.; RDWI 2006, s. 243.

z błogosławieństwem Najświętszym Sakramentem. Przed uroczystościami Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny była odmawiana specjalna nowenna. Podczas kolędy ks. Sylwester Janiak rozdał 3000 cudownych medalików Niepokalanej, a w dniach 29–30 sierpnia zorganizował pielgrzymkę do Częstochowy⁶².

Ważnymi wydarzeniami maryjnymi dla parafialnej wspólnoty były nawiązania kopii obrazu Matki Bożej Częstochowskiej: pierwsze w 1975 r., a drugie, po niemal 50 latach, w dniach 27–28 listopada 2024 roku. Obraz do parafii przybył w samochodzie-kaplicy z Nowogrodu i został powitany przy kapliczce obok szkoły w Działyniu przez ks. Tomasza Muraszewskiego w obecności biskupa włocławskiego Krzysztofa Wętkowskiego i rekolekjonisty o. Piotra Słomińskiego. O północy została odprawiona pasterka, w ciągu dnia zostało odprawionych kilka mszy św., a mieszkańcy kolejnych wiosek prowadzili modlitewne czuwanie⁶³.

Kolejni proboszczowie dużą uwagę przywiązywali do katechizacji dzieci. Jako pierwszy z tym problemem musiał poradzić sobie ks. Zygmunt Tyburski. Nie było to zadanie łatwe, bo na terenie parafii było wówczas pięć szkół: w Działyniu, Klonowie, Wielgiem, Sitnie i Kawnie⁶⁴, a poza tym religia od 1945 r. utraciła charakter przedmiotu obowiązkowego i władze komunistyczne stopniowo ograniczały jej obecność w szkołach. Ostatecznie została usunięta na mocy ustawy z dnia 15 lipca 1961 roku⁶⁵. W roku szkolnym 1946/47 religii uczyli: w Działyniu (480 dzieci) – ks. Z. Tyburski, w Klonowie (117 dzieci) – Kazimiera Reńska, w Wielgiem (129 dzieci) – Aleksander Gawryś, w Kawnie (100 dzieci) – Aleksander Młotkowski, w Sitnie (92 dzieci) – Zofia Zatryb⁶⁶.

Po usunięciu lekcji religii ze szkół ks. Sylwester Janiak początkowo uczył dzieci ze szkoły w Działyniu, gdy było ciepło w kościele, a w zimie w kancelarii parafialnej lub zakrystii (od 1962 r. była ogrzewana). Dzieci z innych szkół miały katechezę w każdą niedzielę po mszy św. o godz. 9.00,

⁶² AKDWł, Akta parafii Działyn 1945–1963, Sprawozdanie z Roku Maryjnego w parafii Działyn, 14 I 1955 r.

⁶³ APD, Kronika, s. 110–111.

⁶⁴ AKDWł, Akta parafii Działyn 1945–1963, Wykaz szkół w parafii Działyn, 9 X 1946 r. Obecnie na terenie parafii jest szkoła podstawowa w Działyniu i Ośrodek Opiekuńczo-Wychowawczy w Wielgiem.

⁶⁵ Ustawa z dnia 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania, Dz.U. 1961, nr 32, poz. 160.

⁶⁶ AKDWł, Akta parafii Działyn 1945–1963, Wykaz szkół w parafii Działyn, 9 X 1946 r.

a dzieci z Kawna w klasztorze w Oborach. Ostatecznie ksiądz Janiak zdecydował się uczyć we wszystkich szkołach (36 godzin tygodniowo), oprócz tej w Kawnie⁶⁷. Jego następca, ks. Edward Smolarek, zwrócił się do Diecezjalnego Urzędu Katechetycznego o przydzielenie kleryka do pomocy w prowadzeniu katechezy i od września 1957 r. lekcje religii prowadzili: ks. Smolarek w Działyniu (13 godzin), a kleryk Marian Mielczarek w: Klonowie, Wielgiem i Sitnie (23 godziny). Dzieci ze szkoły w Kawnie uczył karmelita z Obór (5 godzin)⁶⁸. Odtąd w pracy duszpasterskiej aż do 1984 r. kolejnym proboszczom pomagali wikariusze: ks. Marian Klimkiewicz, ks. Bolesław Szyszkiewicz, ks. Augustyn Brandt, ks. Jerzy Krzemiński, ks. Jan Matusiak, ks. Marian Górski, ks. Tadeusz Skonieczny, ks. Zenon Michalski, ks. Janisław Garncarek, ks. Franciszek Klukowski, ks. Jan Hutniczak, ks. Eugeniusz Budkowski, ks. Bogusław Adamus i ks. Jan Frączek⁶⁹. Lekcje religii odbywały się w punktach katechetycznych, znajdujących się w prywatnych domach, których właściciele udostępniali jedno z pomieszczeń. I tak od 1967 r.: w Działyniu – w organistówce, później w salce katechetycznej, w Wielgiem – najpierw u pp. Skirzyńskich, później u pp. Gumińskich, w Klonowie – u pp. Buczkowskich i pp. Gabryszewskich, w Sitnie – u pp. Pawłowskich, w Kawnie – u pp. Ziółkowskich⁷⁰.

Katecheza do szkół powróciła w 1990 r. na mocy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dn. 30 sierpnia 1990 roku⁷¹. Odtąd lekcje religii, oprócz księdza proboszcza, prowadzili też katecheci świeccy, m.in.: Halina Bogóska, Renata Stencelewska, Bronisława Wojciechowska, Henryka Jaworska, Danuta Jeziorska-Flak, Dariusz Czerski, Zofia Pierzgałska, Wioletta Pietruszyńska, Alicja Wyborska⁷².

⁶⁷ Tamże, Pismo z dn. 19 XI 1953 r.; Sprawozdanie z nauczania religii dziatwy z par. Działyn, 5 X 1955 r.; tamże, pismo z 7 I 1957 r. Na msze niedzielne uczęszczało 50–60% dzieci, a zimą 20–30%, bo było daleko do kościoła, a dzieci nie miały ciepłego ubrania i butów. Część dzieci uczęszczała do kościołów, do których miała bliżej.

⁶⁸ Tamże, Notatka z 9 VIII 1957 r.

⁶⁹ AKDWI, Akta parafii Działyn 1964–1982, Formularz katechetyczny, dn. 15 I 1980 r.; tamże, Protokół wizytacji diekańskiej przeprowadzonej w parafii Działyn w dn. 9 XII 1973 r. Ks. Klukowski do swojej nowej parafii w Koszutach zabrał, za zgodą ks. Rydeckiego i większości parafian, chociaż nie wszystkich, zabytkowe stacje drogi krzyżowej.

⁷⁰ Tamże, Notatka z 10 X 1967 r.; Relacja Małgorzaty Iglewskiej z Rembiochy, 2 I 2025 r.

⁷¹ Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 maja 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach, Dz.U. 2020, poz. 983.

⁷² AKDWI, Akta parafii Działyn 1983–1995, Notatka z 23 VII 1990 r.; 6 XI 1993 r., 1 VII 1995 r.; RDW 2006, s. 243; 2017, s. 239; 2020, s. 236.

Od 1992 r. dzieci ze szkoły w Działyniu ze swoim poczem sztandarem uczestniczą we mszy rozpoczynającej kolejny rok szkolny, a ksiądz proboszcz jest zapraszany do szkoły na uroczyste rozpoczęcie nowego roku. Warto też dodać, że biskup pomocniczy wrocławski Roman Andrzejewski podczas wizytacji parafii w 1997 r. spotkał się z nauczycielami i uczniami w szkole w Działyniu i Sitnie. Podkreślił, że jest to historyczne wydarzenie, bo po raz pierwszy po II wojnie światowej biskup jest oficjalnie w szkole⁷³.

Opisując życie religijne parafii, należy wspomnieć o wspólnotach, które tu istniały. Trzeba zaznaczyć, że nie było ich dużo. Od 1949 r. istniał Żywy Różaniec, choć były lata, że i tej wspólnoty nie było. Zawsze dość prężnie działało koło ministrantów, należało do niego 20–40 chłopców. Od 1959 r. funkcję organisty pełnił Eugeniusz Szczepański, który założył chór mieszany; należało do niego 25 osób. W latach siedemdziesiątych XX wieku już chóru nie było. W 2020 r. w parafii istniały cztery koła Żywego Różańca, koło ministrantów i schola⁷⁴.

O rozwój religijny parafian dba szczególnie obecny proboszcz, ks. Tomasz Muraszewski. To on, zainspirowany przez ks. Wojciecha Kochańskiego, przyczynił się do nagłośnienia działalności rodziny Alaszkiewiczów, która wysyłała paczki do obozu w Dachau uwięzionym tam księżom wrocławskim⁷⁵. Organizuje także pielgrzymki do miejsc świętych, m.in. do Lichenia, Częstochowy, Skępego, Niepokalanowa lub szlakiem papieskim⁷⁶. W 2019 r. zaprosił grupę Quo Vadis z Płonnego, która wystawiła Misterium Męki Pańskiej, w 2023 r. teatr ludowy ze Zbójna, który przedstawił

⁷³ APD, Kronika, s. 52, 67–68. Do szkolnych bibliotek przekazał Biblię z obrazkami, a każdemu nauczycielowi wręczył encyklikę *Evangelium vitae* papieża Jana Pawła II. Biskup odwiedził też dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w Zakładzie Wychowawczym w Wielgiem.

⁷⁴ AKDWI, Akta parafii Działyń 1945–1963, Sprawozdanie duszpasterskie parafii Działyń, 27 VI 1949 r.; tamże, Sprawozdanie z okazji wizytacji kanonicznej odbytej w dniach 21–23 VI 1959 r.; AKDWI, Akta parafii Działyń 1964–1982, Protokół wizytacji diekańskiej przeprowadzonej w parafii Działyń w dn. 9XII 1973 r.; RDWI 2020, s. 235.

⁷⁵ J. Przychodny, *Pomagali więźniom Dachau – rodzina Alaszkiewiczów*, KDWI, 106(2023), nr 4, s. 519–522; tenże, *Pomoc świadczona wrocławskim księżom-więźniom w obozie koncentracyjnym w Dachau w latach 1942–1945*, AtK, 183(2024), z. 1(692), s. 170–171. Biskup K. Wętkowski podczas pobytu w Działyniu w dn. 18 II 2024 r. wręczył medal „Zasłużony dla Diecezji Wrocławskiej” rodzinie Alaszkiewiczów. W imieniu rodziny medal odebrała Weronika Błaszczewicz, córka Ewy Alaszkiewicz.

⁷⁶ APD, Kronika, s. 116–117; J. Przychodny, *Parafialna pielgrzymka*, „Ład Boży” [dod. do „Idziemy”] (ŁB/Idz), 2024, nr 32(11 VIII), s. V; tenże, *Pielgrzymka z Działynia*, ŁB/Idz, 2024, nr 36(8 IX), s. III.

pastorałkę pt. „Bądźmy dla siebie bliscy”, a w 2024 r. s. Barbarę Rybus, która przez 19 lat była dyrektorką domu dziecka w Nowosybirsku⁷⁷.

Należy stwierdzić, że wszyscy proboszczowie doceniali zaangażowanie wiernych w życie religijne parafii, ale dostrzegali też pewne ich negatywne zachowania. Szczególnie zatroskani byli o szerzącą się plagę pijactwa. W parafii istniały meliny pijackie, a na zwracaną uwagę zwykle część parafian się oburzała. Odkąd otwarto klubo-kawiarnię i remizę w Klonowie dochodziło tam często do pijackich awantur, np. przed Adventem w 1994 r. młodzież wracająca nad ranem z dyskoteki zrzuciła ze ściany kościoła jedną z gablot⁷⁸. Ksiądz Józef Janiak był rozczarowany postawą parafian, którzy nie wykazali większego zainteresowania propozycją wspólnego wyjazdu na spotkanie z papieżem Janem Pawłem II we Włocławku (6–7 VI 1991 r.), bo jak twierdzili: „więcej zobaczymy w telewizji”. Jednocześnie w tym czasie zorganizowali w Działyniu dyskotekę. Podobną obojętnością wykazali się parafianie w 2000 r., kiedy ksiądz Janiak chciał w Roku Jubileuszowym zorganizować dla dzieci i młodzieży pielgrzymkę do Lichenia, a dla starszych do włocławskiej katedry jako kościoła jubileuszowego, w obu przypadkach nie zebrano pełnego kompletu uczestników⁷⁹.

Oprócz tych negatywnych zachowań można zaobserwować też pozytywne reakcje parafian. I tak w lipcu 1997 r. parafianie zebrali 1409 zł i tonę zboża dla powodzian. A kiedy w Sitnie spalił się dom, w którym mieszkała babcia z czworgiem wnucząt (rodzice pracowali zarobkowo w Niemczech), pospieszyli z pomocą, m.in. zakupili dla dzieci ciepłe kurtki⁸⁰.

2.3 Troska o miejsca kultu

Jak wcześniej wspomniano, w okresie II wojny światowej bardzo zniszczony został kościół, dwa cmentarze i zabudowania gospodarcze. Ksiądz Zygmunt Tyburski z pomocą wielu parafian zadbał o uporząd-

⁷⁷ Tenże, *Odwaga i miłość*, ŁB/Idz, 2024, nr 42(20 X), s. VIII; tenże, *Świadectwo siostry Barbary Rybus o misjach na Syberii*, <https://diecezja.wloclawek.pl/aktualnosci/informacje,5/dzialyn-swiaectwo-siostry-barbary-rybus-o-misjach-na-syberii,139> [2.07.2025]; tenże, *Pastorałka „Bądźmy dla siebie bliscy” w działynskiej parafii*, <https://diecezja.wloclawek.pl/aktualnosci/informacje,5/pastoralka-badzm-y-dla-siebie-bliscy-w-dzialynskiej-parafii,1199> [2.07.2025].

⁷⁸ APD, Kronika, s. 24, 57.

⁷⁹ Tamże, s. 50, 76.

⁸⁰ Tamże, s. 65, 69.

kowanie wnętrza kościoła, ale także w 1948 r. została wyremontowana organistówka, w latach 1949–1950 ogrodzony został betonowym parkanem cmentarz grzebalny, w 1951 r. wyremontowano organy, a w 1952 r. budynki gospodarcze przy plebanii⁸¹. Ksiądz Tyburski myślał też o sprawieniu nowych dzwonów⁸², ale odszedł z parafii, a jego zamierzenie zrealizował ks. Sylwester Janiak. Dzięki jego staraniom i ofiarom parafian zakupiono nowy duży dzwon, który konsekrował 3 października 1954 r. bp F. Korczyński i nadał mu imię „Stanisław”⁸³.

W dniu 2 października 1960 r. w odpust Matki Bożej Różańcowej w kościele i budynkach plebanijnych po raz pierwszy została uruchomiona instalacja elektryczna. Poświęcił ją w obecności księży z dekanatu ks. Jozafat Domagała, dziekan czernikowski⁸⁴.

Ksiądz Mieczysław Rydecki, chcąc w kościele zainstalować piecyki akumulacyjne do ogrzewania kościoła, musiał wymienić w 1977 r. całą instalację elektryczną, odrestaurował także stary żyrandol. Wybudował budynek, w którym znalazło się także pomieszczenie na salkę katechetyczną⁸⁵.

Jak wcześniej wspomniano, przy parafii były dwa cmentarze. Jeden stary o powierzchni 0,31 ha, położony w stronę Wielgiego, nie był użytkowany, i drugi o powierzchni 1,05 ha, położony w stronę Rembiochy. Kiedy proboszczem został ks. Jan Talaska, postanowił uporządkować stary cmentarz, gdyż planował zrobić z niego miejsce pochówku dla mieszkańców wioski, które miały znaleźć się w granicach tworzonej parafii Ciepień. Trzeba podkreślić, że na cmentarzu kiedyś znajdowały się marmurowe nagrobki szlachty i dziedziców działuńskich, ale zostały zdewastowane przez Niemców – marmur został wywieziony, a inne nagrobki zniszczone. Pozostały tylko zapieczętowane pieczary z trumnami,

⁸¹ Tamże, s. 3–4.

⁸² AKDWI, Akta parafii Działyn 1945–1963, Protokół z wizytacji dziekańskiej w Działyniu dn. 2 IX 1952 r. Był tylko niewielki dzwon zegarowy, którego używano do dzwonienia, i sygnaturka.

⁸³ APD, Protokoły wizyt biskupich w Działyniu; AKDWI, Akta parafii Działyn 1945–1963, Inwentarz kościoła parafialnego w Działyniu, 5 IV 1957 r. W czasie wojny dzwon został zdjęty z wieży i rozbity na mniejsze kawałki przez Niemców, którzy je zabrali. Jeden mały fragment udało się zabrać przedwojnemu sołtysowi wsi Działyn – p. Józefowi Czerwińskiemu, która to część została wtopiona w dzwon odlany po wojnie.

⁸⁴ APD, Kronika, s. 13–14. Prace związane z elektryfikacją przeprowadziło Państwowe Przedsiębiorstwo Elektryfikacji Rolnictwa w Bydgoszczy.

⁸⁵ AKDWI, Akta parafii Działyn 1964–1982, Protokół wizytacji dziekańskiej przeprowadzonej w parafii Działyn w dn. 21 XI 1977 r.

które ksiądz Talaska kazał zarzucić ziemią. Starsi ludzie, pamiętający tamto porządkowanie, mówią, że znajdowały się tam stare cynowe trumny dziedziców, były też trumny proboszczów działynskich i widać było szaty liturgiczne, w których byli pochowani. Takie przywracanie cmentarza do użytkowania budziło wśród parafian wiele złych emocji. Obecnie cmentarz znowu jest użytkowany⁸⁶.

Odnowienia wnętrza kościoła podjął się ks. Kazimierz Ciesielski, m.in. na podłodze całego kościoła została położona marmurowa posadzka. Konserwację głównego ołtarza zlecił mgr Jolancie Chmarze i mgr Annie Bednarek, konserwatorkom z Torunia. Prace trwały dwa lata i zostały ukończone 22 grudnia 1987 roku. Odnowiony ołtarz i nowy ołtarz soborowy wraz z ambonką poświęcił biskup pomocniczy wrocławski Czesław Lewandowski. Obecni byli wszyscy księża z dekanatu z księdzem dziekanem Tadeuszem Pakulskim na czele⁸⁷.

Ksiądz Józef Janiak, razem z parafianami, zdecydował, że dla uczczenia jubileuszu 2000 zostanie odnowiona zewnętrzna elewacja kościoła. Użyto najlepszych farb, a prace wykonał parafianin Jerzy Iglewski⁸⁸.

Szczególną troską o miejsca kultu wykazuje się ks. Tomasz Muraszewski. I choć zastał (2016 r.) parafię bardzo zaniedbaną i zadłużoną, to już w 2018 r. została oddana do użytku kaplica przedpogrzebowa, której budowę rozpoczął w 2003 r. ks. Stanisław Kowalski. Dzięki ofiarności parafian oraz z środków pozyskanych z Urzędu Marszałkowskiego i Funduszu Kościelnego założył m.in. nowe nagłośnienie kościoła, odnowił 300-letni obraz Matki Bożej Częstochowskiej, naprawił grożące zawaleniem wieże kościelne, które zostały pokryte miedzianą blachą, zawieszono też na nich nowe dzwony elektroniczne⁸⁹. Została również wymieniona więźba dachowa i położono nowy dach na kościele. Odnowiono zewnętrzną elewację kościoła oraz wymalowano wewnątrz kościół, a także zostały odnowione freski na sklepieniu prezbiterium, uporządkowano również teren wokół kościoła, odnowiono paramenty liturgiczne⁹⁰. W czasie po-

⁸⁶ Relacja Eugeniusza Pietruszyńskiego z Działynia, 31 XII 2024 r.

⁸⁷ APD, Kronika, s. 41.

⁸⁸ Tamże, s. 70.

⁸⁹ J. Głowacki, *Działyni: bp Mering poświęcił kapsułę czasu umieszczoną w wieży kościoła*, <https://diecezja.wloclawek.pl/aktualnosci/informacje,5/dzialyn-bp-mering-poswiecil-kapsule-czasu-umieszczona-w-wiezy-kościoła,2869> [2.07.2025]. Biskup Wiesław Mering 21 VII 2019 r. obdarzył ks. Tomasza Muraszewskiego godnością kanonika honorowego kapituły ciechocińskiej.

⁹⁰ APD, Kronika, s. 96, 101.

sługi księdza Muraszewskiego urządzono także parking przy cmentarzu przy drodze w stronę Rembiochy, zaś cmentarz został uporządkowany, a alejki cmentarne wyłożono kostką brukową⁹¹.

3. Osoby duchowne pochodzące z parafii Działyń

Parafia Działyń zalicza się raczej do mniejszych parafii w diecezji włocławskiej jak wcześniej wspomniano. Wyróżnia ją jednak stosunkowo duża liczba powołań kapłańskich i zakonnych. Kiedy przegląda się dokumenty parafii, można zauważyć, że bardzo często parafianie modlili się o nowe powołania do kapłaństwa, były również organizowane niedziele powołaniowe, na które przyjeżdżali klerycy z włocławskiego seminarium duchownego. Ostatnia taka niedziela powołaniowa odbyła się 13 stycznia 2025 roku⁹².

W latach 1945–2024 święcenia kapłańskie otrzymało siedmiu księży pochodzących z parafii Działyń: ks. Alfons Wileński (1946, diecezja kielecka), ks. Kazimierz Bocianowski (1961), ks. Kazimierz Marchlewski (1963), ks. Eugeniusz Stancelewski (1967), ks. Józef Dębiński (1975), ks. Wojciech Kochański (1977), ks. Jerzy Czerski (1995). Warto podkreślić, że, oprócz księdza Czerskiego, wszyscy pracowali w trudnych dla Kościoła czasach komunistycznych i większość z nich dobrze zapisała się na kartach historii diecezji włocławskiej⁹³.

Dwóch z nich zostało odznaczonych godnością prałata honorowego Jego Świątobliwości – ks. Kazimierz Bocianowski (zm. 2022) i ks. Wojciech Kochański. Ksiądz Bocianowski był także odznaczony godnością kanonika honorowego kapituły kaliskiej, pełnił funkcję dziekana golińskiego i piotrkowskiego. Jego zasługą było wybudowanie w latach 1981–1986 kościoła w Golinie na miejscu zburzonego przez Niemców w 1941 r. nowego kościoła, którego budowa została zakończona w 1940 roku. Nigdy nie zapominał o rodzinnej parafii, w której się wychował i gdzie kształtowało się jego powołanie, m.in. z własnych funduszy postawił na terenie przykościelnym pomnik św. Jana Pawła II z brązu, przekazał do kościoła figurę Serca Jezusowego oraz ufundował frontową część parkanu

⁹¹ Tamże, s. 95.

⁹² AKDWI, Akta parafii Działyń 1983–1995, Sprawozdanie duszpasterskie przed biskupią wizytacją kanoniczną, dn. 13 VIII 1988 r.

⁹³ Ks. W. Kochański i ks. J. Dębiński uczęszczali w latach 1965–1969 do jednej klasy w liceum w Golubiu-Dobrzyńniu. Ich wychowawczyni miała problemy w pracy z powodu pójścia dwóch jej uczniów do seminarium duchownego, a dyrektor stracił stanowisko.

na cmentarzu znajdującym się przy drodze w stronę Rembiochy⁹⁴. Z kolei ksiądz Kochański był także odznaczony godnością kanonika honorowego kapituły uniejowskiej, pełnił funkcję dziekana dekanatu słupeckiego i konińskiego III, a w latach 2003–2020 wikariusza biskupiego na rejon koniński. W latach 1970–1972 odbył służbę wojskową w specjalnej jednostce przeznaczonych dla kleryków⁹⁵.

Stopień naukowy doktora habilitowanego z zakresu historii Kościoła, historii powszechnej i historii Polski XX w., uzyskał ks. Józef Dębiński (zm. 2020). W 1978 r. uzyskał stopień magistra teologii, a w 1998 r. magistra historii. W 2000 r. obronił pracę doktorską na UMK w Toruniu, a w 2011 r. uzyskał stopień doktora habilitowanego na tej uczelni. Po 13 latach pracy duszpasterskiej w różnych parafiach poświęcił się pracy naukowej. Był wykładowcą na Wydziale Politologii i Stosunków Międzynarodowych UMK w Toruniu, a potem w Wyższej Szkole Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu na stanowisku profesora nadzwyczajnego. Był także współtwórcą i zastępcą redaktora naczelnego czasopisma naukowego „Fides, Ratio et Patria. Studia Toruńskie”⁹⁶.

Ks. mgr Eugeniusz Stancelewski (zm. 2018), którego ostatnią placówką duszpasterską była parafia św. Wojciecha w Broniewie, był ceniony przez parafian za gorliwość w pełnieniu pracy duszpasterskiej oraz za liczne i cenne inicjatywy w pracy z dziećmi i młodzieżą. Był bardzo koleżeński⁹⁷.

Ks. Kazimierz Marchlewski (zm. 2009), proboszcz parafii Świętej Trójcy w Dąbiu Kujawskim w latach 1981–2009, był znany w diecezji włocławskiej z zamiłowania do książek, zgromadził bogaty księgozbiór, który sprzedał, by uzyskać środki na budowę kościoła w Dąbiu Kujawskim⁹⁸.

Najmłodszym spośród księży wyświęconych w okresie powojennym jest ks. mgr lic. Jerzy Czarski, od 2012 r. proboszcz parafii św. Jakuba Apostoła w Rzgowie, dekanat koniński I⁹⁹.

Spośród księży pochodzących z parafii tylko ks. Alfons Wileński z Wielgiego nie był wyświęcony dla diecezji włocławskiej, choć ukończył Liceum św. Piusa X we Włocławku i w 1938 r. wstąpił do seminarium

⁹⁴ *Zmarł ks. prał. Kazimierz Bocianowski*, MDWł-K, 105(2022), nr 11, s. 1001–1002.

⁹⁵ Relacja ks. W. Kochańskiego, 13 I 2025 r.

⁹⁶ W. Kubiak, *Dębiński Józef Wincenty*, w: WłSb, t. 9, Włocławek 2021, s. 43–44; *Był tu, wśród nas. Wspomnienia o ks. dr. hab. Józefie Dębińskim*, red. W. Stawicki, Toruń 2021, s. 16–19.

⁹⁷ A. Tomalak, *Zmarł ks. Eugeniusz Stancelewski*, MDWł-K, 102(2019), nr 2, s. 185–187.

⁹⁸ W. Kujawski, *Zmarł ks. Kazimierz Marchlewski*, MDWł-K, 92(2009), nr 11, s. 1134–1140.

⁹⁹ RDWł 2017, s. 350; 2020, s. 236.

duchownego we Włocławku. Zawierucha wojenna spowodowała, że znalazł się w seminarium duchownym w Kielcach i tam otrzymał w 1946 r. święcenia kapłańskie. W 1987 r. przeniósł się do diecezji bielsko-żywieckiej i pracował w parafii św. Floriana w Żywcu-Zabłociu, był ojcem duchownym księży dekanatu żywieckiego. Zmarł 3 lutego 2001 roku¹⁰⁰.

Z parafii pochodzi również br. Tadeusz Stanewicz (karmelita) oraz dwie siostry zakonne: s. Norberta (Genowefa) Jasińska ze Zgromadzenia Sióstr Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi (profesja zakonna 1952 r., zm. 1998) i s. Maria (Eliza) Nikleniewicz (profesja zakonna 1985 r.), mniszka Zakonu św. Benedykta pracująca w USA¹⁰¹. Trzeba dodać, że s. Norberta, będąc podczas wojny nowicjuszką, przebywała w domu rodzinnym i pomagała zdobywać produkty do paczek wysyłanych księżom do obozu w Dachau przez rodzinę Alaszkiewiczów.

Przy okazji warto również wspomnieć księży, którzy pochodzili z działynskiej parafii, ale święcenia kapłańskie otrzymali przed 1945 rokiem. Z Ciechanówka pochodził ks. Józef Jakubowski, który święcenia kapłańskie otrzymał w 21 czerwca 1914 r. w Płocku. Był proboszczem w Starożrebach i Raciążu. Odznaczony godnością honorowego kanonika kapituły pułtuskiej. Podczas wojny przebywał w obozie w Dachau, gdzie zmarł z wycieńczenia 17 stycznia 1941 roku¹⁰².

Z Wielgiego, podobnie jak ks. Alfons Wileński, pochodził ks. Józef Wileński, który był klerykiem włocławskiego seminarium, święcenia kapłańskie otrzymał we Włocławku 24 czerwca 1928 roku. Przed II wojną światową był proboszczem w Cieninie Kościelnym, skąd trafił do obozu w Dachau. Po wyzwoleniu przebywał w diecezji gorzowskiej i koszalińsko-kołobrzeskiej. Zmarł 14 czerwca 1987 r. w Poznaniu¹⁰³.

* * *

Historia niewielkiej parafii Świętej Trójcy w Działyniu, o której pierwsza wzmianka pochodzi z 1510 r., jest bardzo ciekawa. Jej probosz-

¹⁰⁰ Wileński Alfons (1916–2001), w: *Słownik biograficzny zmarłych kapłanów w diecezji bielsko-żywieckiej 1992–2011*, red. J. Kiedos, S. Lubaszka, S. Zawada, Bielsko-Biała 2012, s. 70–71.

¹⁰¹ RDWł 2011, s. 303.

¹⁰² W. Jezusek, *Ks. Józef Jakubowski, proboszcz dziekan w Raciążu*, „Miesięcznik Pasternski Płocki”, 38(1949), nr 7, s. 250–252.

¹⁰³ W. Jacewicz, J. Woś, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymsko-katolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, z. 4, Warszawa 1978, s. 511; *Ks. Józef Wileński*, <https://diecezjakoszalin.pl/kaplan/zmarly-szczegoly/1319/ks-jozef-wilenski> [4.01.2025].

czami byli na ogół kapłani gorliwie zaangażowani w pracę duszpasterską. W omawianym okresie dla aż czterech księży parafia w Działyniu była ich pierwszą placówką proboszczowską. Byli to: ks. Zygmunt Tyburski, ks. Sylwester Janiak, ks. Kazimierz Ciesielski i ks. Mieczysław Rydecki. Jej parafianie w zdecydowanej większości byli zawsze wierni Bogu i Ojczyźnie.

THE HISTORY OF THE HOLY TRINITY PARISH IN DZIAŁYŃ AFTER WORLD WAR II

Keywords: Parish of Działyń, diocese of Włocławek, parish indulgences, parish division.

Abstract: The Parish of Działyń has belonged to the Diocese of Włocławek since 1925 and is located in its so-called „Zawiśle” territories. The area is primarily inhabited by owners of agricultural holdings. Between 1945 and 2024, 12 priests served as administrators or parish priests. From 1957 to 1984, they were supported in their pastoral work by 11 vicars. Due to the elongated shape of the parish’s territory, with the church located at one end and several villages at the other, resulting in a distance of several kilometers for residents to travel to the church, Bishop Jan Zaręba decided in 1984 to establish a new parish in Ciepień. This new parish was created from portions of the territories of Działyń and Kikół, with the village of Ciepień previously belonging to Działyń. Despite its modest size, approximately 3,000 members before the division and about 1,500 afterward, this parish has produced as many as seven priests, friar and two nuns.

Sections: [Introduction] > 1. Belonging to state, church administration units and parish population > 2. Care Pastors for the religious and material development of the parish > 3. Clergy from the Działyń parish > [Ending].

BIBLIOGRAFIA

Archiwum Kurii Diecezjalnej we Włocławku

Akta parafii Działyń 1945–1963; 1964–1982; 1983–1995, nlb.

Archiwum Parafii Działyń.

Kronika parafii Działyń.

Protokoły wizyt biskupich w Działyniu.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Delegatura w Bydgoszczy, Parafia rzymskokatolicka Działyń, Charakterystyka, sygn. IPN By 251/96.

Relacje ustne

Relacja Jana Czerwińskiego z Działynia, 30 XII 2024 r.

Relacja Eugeniusza Pietruszyńskiego z Działynia, 31 XII 2024 r.

Relacja ks. Tomasza Muraszewskiego, 2 I 2025 r.

Relacja Małgorzaty Iglewskiej z Rembiochy, 2 I 2025 r.

Relacja ks. W. Kochańskiego, 13 I 2025 r.

Relacja ks. Piotra Dykowskiego, 15 I 2025 r.

Dekret erekcji parafii NMP Królowej Polski w Ciepieniu, KDWł, 67(1984), s. 255.

„Roczniki Diecezji Włocławskiej”: 1972, 1978, 1983, 1991, 2000, 2006, 2011, 2017, 2019, 2000, 2020, 2022.

Ustawa z dnia 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania, Dz.U. 1961, nr 32, poz. 160.

Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 maja 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach, Dz.U. 2020, poz. 983.

Główny Urząd Statystyczny, *Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym na 31.12.2019 r.*, Warszawa 2020.

Bogucki A., *Powiat rypiński w średniowieczu*, w: *Szkice rypińskie*, red. Z. Jędrzyński, Bydgoszcz 1967, s. 45–48.

Był tu, wśród nas. Wspomnienia o ks. dr. hab. Józefie Dębińskim, red. W. Stawicki, Toruń 2021.

Czarnecki A., *Z dziejów parafii Działyn*, Warszawa 1998 (mps w posiadaniu autora).

Durał R., Fiedor T., Koźma J., Rippel J., *Scenariusze technologiczne pozyskiwania i zagospodarowania surowców skalnych w województwie kujawsko-pomorskim*, Wrocław 2013.

Głowacki J., *Działyn: bp Mering poświęcił kapsułę czasu umieszczoną w wieży kościoła*, <https://diecezja.wloclawek.pl/aktualnosci/informacje,5/dzialyn-bp-mering-poswiecil-kapsule-czasu-umieszczona-w-wiezy-koosciola,2869> [2.07.2025].

Jacewicz W., Woś J., *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymsko-katolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, z. 4, Warszawa 1978.

Jezusek W., Ks. Józef Jakubowski, proboszcz dziekan w Raciążu, „Miesięcznik Pastorski Płocki”, 38(1949), nr 7, s. 250–252.

Krajewski M., *Okolica z „Dobrzyńską Częstochową”*, Brodnica – Zbójno – Obory 2016.

Ks. Józef Wileński, <https://diecezjakoszalin.pl/kaplan/zmarly-szczegoly/1319/ks-jozef-wilenski> [4.01.2025].

Kubiak W., *Dębiński Józef Wincenty*, w: *WłSb*, t. 9, Włocławek 2021, s. 43–44.

Kubicki M., *Germanizacja nazw miejscowości w okręgu rzeszy Gdańsk – Prusy Zachodnie 1939–1945*, Gdańsk – Warszawa 2022.

Kujawski W., *Zmarł ks. Kazimierz Marchlewski*, MDWł-K, 92(2009), nr 11, s. 1134–1140.

- Pawłowski M., *Gmina Zbójno. Drumliny, historia i tradycja*, Zbójno – Kwidzyn 2020.
- Przychodny J., *Odwaga i miłość*, „Ład Boży” [dod. do „Idziemy”], nr 42(20 X), s. VIII.
- Przychodny J., *Parafialna pielgrzymka*, „Ład Boży” [dod. do „Idziemy”], 2024, nr 32(11 VIII), s. V.
- Przychodny J., *Pastorałka „Bądźmy dla siebie bliscy” w działynskiej parafii*, <https://diecezja.wlclawek.pl/aktualnosci/informacje,5/pastoralka-badzmy-dla-siebie-bliscy-w-dzialynskiej-parafii,1199> [2.07.2025].
- Przychodny J., *Pielgrzymka z Działynia*, „Ład Boży” [dod. do „Idziemy”], 2024, nr 36(8 IX), s. III.
- Przychodny J., *Pomagali więźniom Dachau – rodzina Alaszkiewiczów*, KDWł, 106(2023), nr 4, s. 519–522.
- Przychodny J., *Pomoc świadczona wrocławskim księżom-więźniom w obozie koncentracyjnym w Dachau w latach 1942–1945*, AtK, 183(2024), z. 1(692), s. 159–173.
- Przychodny J., *Świadectwo siostry Barbary Rybus o misjach na Syberii*, <https://diecezja.wlclawek.pl/aktualnosci/informacje,5/dzialyn-swiaectwo-siostry-barbary-rybus-o-misjach-na-syberii,139> [2.07.2025].
- R[ulka] K., *Ks. Zygmunt Tyburski*, KDWł, 57(1984), nr 11–12, s. 279–281.
- Tomalak A., *Zmarł ks. Eugeniusz Stancelewski*, MDWł-K, 102(2019), nr 2, s. 185–187.
- Urban W., *Duszpasterski wkład księży repatriantów w archidiecezji wrocławskiej w latach 1945–1970*, Wrocław 1970.
- Wawrzonek A., *Dynamika i kierunki zmian rynku pracy na obszarach wiejskich*, „Studia Edukacyjne”, 2013, nr 25, s. 195–208.
- Wileński Alfons (1916–2001), w: *Słownik biograficzny zmarłych kapłanów w diecezji bielsko-żywieckiej 1992–2011*, red. J. Kiedos, S. Lubaszka, S. Zawada, Bielsko-Biała 2012, s. 70–71.
- Zmarł ks. prał. Kazimierz Bocianowski*, MDWł-K, 105(2022), nr 11, s. 1001–1002.